

Léto 1953 — výzkum průmyslových vztahů v dílnách u firmy Fuji Seimitsu. Zjištění pracovních podmínek zaměstnanců továrny na motory.

Červen 1956 až březen 1958 — rozsáhlý výzkum struktury a funkce odborových svazů. Výzkum podmínek, v nichž vzniká boj proti vedení. Zjištění příčin rostoucí role odborových předáků v provozech a vytváření odborových buněk v dílnách.

Prosinec 1959 — výzkum pasivity mládeže v odborovém hnutí, zjišťování příčin tzv. „profesní uvědomělosti“ jako vyššího typu než pouhá orientace na mzdu.

Listopad 1960 — výzkum racionalizace, inovačních cest a změn charakteru práce v závislosti na nové technice.

Srpen 1959 až červen 1961 — charakter odborových předáků. Příčiny byrokratické japonských odborů, formování odborových svazů a jejich síly v poválečném Japonsku.

Červenec 1953 — výzkum trhu práce pro absolventy středních škol, zejména se zřetelem ke změnám ve školském systému po válce.

Říjen 1954 až březen 1955 — v rámci výzkumu UNESCO sledujícího vliv nové techniky na průmyslově vyspělé společnosti: výzkum Hitachi City. Šlo o zjištění změn celé lokality způsobených výstavbou moderního průmyslu.

Červenec 1956 až červenec 1959 — výzkum pracovníků loďařského průmyslu, který se ocitl v r. 1954 v krizi. Zkoumání vlivu nových investic v tomto průmyslu na změnu charakteru práce, na strukturu pracovníků (stálí, sezónní, smluvní). Zjištění podmínek, proč se určité odbory staly „militantními“.

Srpen 1957 až srpen 1958 — výzkum technických inovací v uhelném průmyslu a jejich vlivu na sociální strukturu horníků (5000 horníků). Rovněž vyšel ze zkoumání krize v r. 1954.

Říjen 1959 — výzkum technických inovací v automobilovém průmyslu Toyota. Uskutečnil se v rámci projektu UNESCO spolu s již uvedeným výzkumem v průmyslu uhelném, loďařském a ve stavebnictví.

Říjen 1959—1962 — výzkum trhu práce v oblasti Toyota. Šlo o výzkum důvodů preference různých odvětví průmyslu ze strany dělníků.

1945—1955 — několik výzkumů malých firem smluvně vázaných jako subdávatelé velkých koncernů. Šlo o výzkum procesu kapitalistické akumulace a o zjištění, jak se odráží určující vliv hospodářské politiky koncernu na trhu práce a struktuře pracovních sil v malých podnicích. Studoval se i vliv industrializace na zaostalé oblasti země.

Únor 1965 až říjen 1966 — výzkum obchodní sítě v Sinkuju a Oji, zejména vlivu moderních velkoobchodních domů na pohyb zákazníků a jejich vztahu k tradičním malým krámkům.

Srpen 1953 — výzkum distribuce chudoby (2264 domácností v Toyama City). Výzkum sociální distribuce a příčin chudoby (organizován ve spolupráci s ministerstvem sociální péče).

Květen až říjen 1959 — výzkum životního minima dělníků. V tomto i dalších výzkumech šlo o zjištění vlivu státní ochrany chudých rodin, zprostředkovatelen práce a tzv. „reprodukce chudoby“. Jeden z výzkumů zjistil stálý trend „široce neurčitého počtu domácností“, které se dostávají do skupiny vyžadující státní sociální péči.

Květen až červenec 1962 — výzkum ekonomické efektivnosti veřejných sociálních fondů. Šlo o zjištění, zda tyto fondy jsou reálné s to pomoci ekonomickému osamostatnění a pozdvižení sociální skupiny s nejnižšími příjmy, a o to, jaké formy svépomoci jsou zde možné.

Červenec 1963 — výzkum postavení starých lidí v nejhudších rodinách (vzorek 6400 rodin).

Srpen 1966 — výzkum sociálního zabezpečení lesních dělníků. Problém sezónnosti jejich práce a odměňování v této době, vliv nové technologie na styl života dělníků z horských vesnic.

—

Práce je — jak je zřejmé — dobrou příručkou pro sociology v Japonsku, kteří jsou tak navzájem informováni o výsledcích své práce na různých místech. V tomto smyslu může být inspirující i pro nás. Navíc může být zajímavá i pro sociology a hospodářské pracovníky v jiných zemích, již proto, že ukazuje šíři záběru výzkumné práce i pestrost tematiky sociologie práce a její sepětí s ekonomikou v průmyslově vyspělém Japonsku.

Jaroslav Kohout

Problémy sociologie tisku

Kolektiv autorů, Novosibirsk 1969, vydavatelství Nauka.

Máme v ruce zatím jen první díl tohoto titulu, věnovaný otázkám historie, metodologie a metodiky tisku, a příslib, že v dalších dvou dílech budou shrnuty výsledky rozsáhlých sociologických výzkumů mínění čtenářů provedených novinami „Izvestija“, „Trud“ a „Litěraturnaja gazeta“.

Prvé dvě kapitoly téměř třisetstránkové knihy jsou věnovány historii výzkumů čtenářů novin v SSSR. V první (V. P. Talonov: *V. I. Lenin a výzkum čtenáře*) je potvrzen zájem V. I. Lenina o konkrétní názory nejširší čtenářské obce na tisk. Ve druhé kapitole (V. Z. Kogan: *Z historie zkoumání čtenářů v předrevolučním Rusku*) jsou z nejrůznějších pramenů shromážděny bohaté materiály o charakteristikách čtenářské obce v carském Rusku. Další kapitola (B. V. Evladov: *Cíle a metody sociologických výzkumů v praxi zahraničního tisku*) podává sovětskému čtenáři základní informace o současné praxi sociologických výzkumů masových komunikačních prostředků na Západě. Je psána

velmi srozumitelně s cílem co nejnázorněji přiblížit praxi běžných sociologických výzkumů v této oblasti — nevyhýbá se informacím o metodických problémech (např. o způsobu stanovení výběru, konstrukce otázek apod.), spíše tyto informace zdůrazňuje. Domnívám se však, že stať vychází jen z příliš úzké zkušenosti získané z normálních „komerčních“ výzkumů a že zde chybí rekapitulace základních výsledků toho, co bychom mohli nazvat „základním výzkumem“ v této oblasti — přinejmenším diskuse o možnosti experimentálního zachycení vlivu masových komunikačních prostředků na obyvatelstvo. Je současně pokusem o kritické zhodnocení buržoazního pojetí „sociologie tisku“ a upozorněním na použitelnost jak dílčích výsledků empirických šetření, tak i části metodologického inventáře. Ke kapitole je připojen několikostránkový popis výzkumů v dalších socialistických zemích — z ČSSR pouze okrajová zmínka o anketě ve Večerní Praze.

Neobsáhlejší kapitola V. E. Šljapentocha. *Některé metodologické i metodické problémy sociologie tisku*, může sloužit zároveň jako návod pro začínajícího sociologa „jak dělat sociologický výzkum“. Na příkladech z konkrétních výzkumů v oblasti sociologie tisku je vysvětlována konstrukce otázek, způsob kódování, principy výběrového šetření, způsoby sběru dat; jsou nadhozeny otázky anonymity respondenta i problémy validity získaných údajů. Tuto kapitolu doplňuje v poslední části knihy článek D. V. Demina *Některé vědecko-organizační otázky ekonomičnosti a validnosti sociologického výzkumu* a dodatek V. A. Kolmogorova *Zpracování so-*

ciologické informace na samočinných počítačích. Přestože tato část knihy bude nepochybně uvítána širokou čtenářskou obcí v SSSR, kde bude suplovat nedostatek metodologických sociologických příruček, nemohu se ubránit dojmu, že zde chybí podstatnější informace o obsahové analýze, základní informace o konstrukci měřicích stupnic a konstrukci otázek — se zřetelem na nebezpečí začátečnických chyb, jež se v praxi rozhodně vyskytují.

Pátá kapitola, *Tisk v systému masových komunikačních prostředků* (G. I. Chmara), přináší mimo úvodní zamyšlení o úloze tisku základní informaci — vycházející z empirických výzkumů v SSSR — o diferencovaném přístupu k tisku podle pohlaví, vzdělání, profese, místa bydliště respondenta, tj. přehled nejoblíbenějších tzv. „nezávislých proměnných“ v sociologických výzkumech. Kapitoulou, o níž jsme ještě nereferovali, je obecné metodologické zamyšlení V. Z. Kogana *Některé problémy vzájemného vztahu vysilatele a příjemce sociální informace*.

Z uvedeného obsahu knížky je tedy vidět, že její těžiště spočívá v rozpracování nebo spíše shrnutí základních metodologických informací nutných k zahájení empirické práce ve výzkumu čtenáře. Domníváme se však, že k této problematice se bude nutně v marxistické sociologii ještě vrátit a podrobněji rozebrat teorii sociologie tisku jak v buržoazní sociologii, tak i učinit první kroky ke shrnutí sociologických poznatků o úloze tisku v socialistické společnosti.

Zdeněk Šafář